

SPARTACUS.

MAANDSCHRIFT

voor de

Revolutionnair-Socialistische
Arbeidersbeweging.

Mei 1945.

Uitgegeven door de Communistenbond

"SPARTACUS".

Minimumprijs
fl. 0.25.

I N H O U D.

Dialectische ontwikkeling van strategie, tactiek en organisatie in de proletarische klassenstrijd.....Pag. 1.

BESCHOUWINGEN OVER DE SITUATIE:

De B a l a n s.

I. De sociale orde.....Pag. 14.

II. Het verzet.....Pag. 25.

Van Werkdieren tot Vrije Mensen.....Pag. 31.

Kunst en Maatschappij.....Pag. 42.

Dialectische ontwikkeling van strategie, tactiek en organisatie in de proletarische klassenstrijd.

EEN DEFRESSIE-PERIODE VAN HET MARKISME.

Het marxistisch inzicht heeft ook bij de strijdende voorhoede van de arbeidersklasse de laatste tientallen jaren ontzaglijk geleden. Als één van de belangrijkste oorzaken daarvan moet worden gezien het reformisme in de arbeidersbeweging. Het revisionisme, dat voor het eerst door Bernstein c.s. zich rond 1900 los maakte van de marxistische maatschappijbeschouwing en dat op politiek terrein een zo ingrijpende en funeste invloed uitgeoefend heeft op de arbeidersbeweging internationaal, stond echter in het nauwste verband met de bloeiperiode van het kapitalisme. Op het terrein van de politiek en de strijd betekende het, aanvaarden van het milder worden van de klassentegenstellingen; en in mindere of in meerdere mate berustender aanvaarden van het kapitalisme, omdat men men de te constateren, dat zijn ontwikkeling een goudelijke groei gaf te zien naar het socialisme, gepaard gaande met een even geleidelijke verbetering van de levensvoorwaarden van de arbeidersklasse. Dit alles was mede gevolg van het feit, dat men het wezen van het dialectisch-proletarisch-materialisme, de ontwikkeling in tegenstellingen, en het bijzondere als deel van het algemene, niet of niet voldoende begreep. Zo kon het niet anders of die bloeiperiode van het kapitalisme moest ook aan de ontwikkeling van de proletarische filosofie en het algemeen inzicht in het marxistisch denken van de strijdende voorhoede van de arbeidersklasse enorme schade berokkenen. Alles is verbonden, en bloeiperiode van het kapitalisme, op-

komst van het reformisme en verminderde belangstelling voor het marxisme houden ten nauwste met elkaar verband. De beide laatsten waren in uiterste consequentie een aanvaarden van de feiten van de dag, een aanvaarden van een zich geleidelijk in bloei ontwikkelend kapitalisme, een politieke democratisering van het staatkundige leven, een egenschijnlijk belang krijgen van de arbeiders bij de bloei van bedrijfs- en maatschappelijk leven. De crises geleken te bejammern incidentele tekortkomingen van het stelsel, die men geleidelijk zou moeten leren overwinnen en voorkomen. Dit alles heeft tengevolge gehad, dat de grote geestdrift, die, ook in intellectuele kringen, het historisch materialisme in zijn eerste periode heeft weten te wekken, taande en omsloeg in een volslagen apathie. Deze wetenschap moest weer veld ruimen op allerlei terrein, (b.v. zowel op het terrein van economie, sociologie, als filosofie) voor het in wezen burgerlijke denken in vaste waarheden, in blijvende, wezenlijke, onveranderlijke dingen, die hoogstens een eigen zelfstandig groeiproces kennen, o.a. een kapitalistische bloei voor eeuwig. Diep heeft dit alles ingegrepen in het denken van het strijdende proletariaat. Zó diep, dat ook velen, die zich marxist wanen, zowel van rechts als van links door dit logische denken werden aangetast en het is slechts daaruit te verklaren, dat er in het marxisme en onder de marxisten sprake is van een opmerkelijke geestelijke verstarring. De bijzondere phase van bloei in het kapitalisme heeft de algemene tendens, door Marx aangegeven schijnbaar, maar evenzeer tijdelijk, weerlegd. Het is daardoor tevens oorzaak geweest van het feit, dat velen het marxisme gingen hanteren op een wijze, voortvloeiende uit het logische denken, dat het voerde tot een dogmatiek, die

het in wezen niet eigen is.

De leerstelligheid, erfenis uit het reeds verre verleden, maakte zich dus ook meester van velen, die marxistisch wilden denken. Dezen werden daardoor onbekwaam strategie, tactiek en organisatievormen van de klassenstrijd te beoordelen naar hun werkelijke betekenis en tijdelijke en blijvende verschijnselen te onderscheiden. Zij denken in absolute, blijvende verhoudingen en achten het daarnaast en daardoor voldoende, uitspraken van grote marxistische voorgangers te citeren, om een ieder van de absolute waarheid daarvan en de geldigheid onder alle verhoudingen te overtuigen. Op deze wijze droegen en dragen zij bovendien bij in de ondermijning van het levende marxisme en in zijn enthousiasmerende invloed op arbeiders en intellectuele krachten. Zo constateren wij onlangs een gehele of gedeeltelijke verwerping van het marxisme op grond van schijnbare onjuistheden in een tijfelijke situatie van het kapitalisme en anderzijds een doordringen van burgerlijk, ja, dogmatisch denken bij hen, die menen ware marxisten te zijn.

Het is vooral in verband met de laatsten, dat wij het van belang vinden, de dialectische ontwikkeling na te gaan van strategie, tactiek en organisatievormen in de klassenstrijd. Wij zijn er ons van bewust, dat onze pogingen om het marxisme opnieuw te doen worden het weten en geweten van de arbeidersklasse, door de gevolgen van de hierboven kort aangeduide verwording bij de revolutionaire krachten zelf, bemoeilijkt worden. De grondgeschriften, die wij na Mei 1942 geleidelijk hebben samengesteld, proeven om door een werkelijk marxistische analyse de nieuwe posities van het kapitalisme te schetsen en daarmee vast te stellen hoe thans de arbeidersklas-

se in haar strijd tegen de imperialisten en vóór het socialisme staat, brengen ongetwijfeld voor velen verrassende uitkomsten, niet in het minst, wanneer zij de strijdvormen, die in het verleden door hen werden aanvaard en betracht, vergelijken met die, welke voor de komende tijd zullen gelden. Als daarin grote verschillen opvallen, dan kan het niet anders of de gehechtheid aan de oude vormen van strijd, een zeker conservatisme versterkt nog het tekort aan dialectisch denken en het gevoel aan denken, dat uitgaat van éénmaal verworven absolute zekerheden. Wat de vormen van organisatie betreft, gelden deze moeilijkheden, om het nodige nieuwe te aanvaarden zeker zowel de taak, de plaats, en het wezen van de proletarische partij, als die van de vakbeweging. Voor de voor Nederlandse verhoudingen toekomstige betrekkelijk nieuwe organen der arbeidersraden is bij velen vanzelfsprekend nog grote onzekerheid aanwezig. Maar ongetwijfeld gelden zij ook de beoordeling van de vormen van acties der arbeidersklasse.

Het zal duidelijk zijn, dat wij binnen het kader van ons maandschrift dit artikel slechts kunnen opzetten als een poging om aan de hand van geschiedkundige fragmenten uit de arbeidersbeweging te bewijzen, dat de dialectische ontwikkeling van het kapitalisme van beslissende invloed is geweest op de vormen van de proletarische klassenstrijd. Op volledigheid ten opzichte van het gebeurde maken de komende artikelen dan ook allerminst aanspraak. Wij zijn ons bewust van de zware taak, die wij hiermede op ons nemen. Het historisch materialisme wil van het ontwikkelingsproces van het maatschappelijk leven allerminst maken, datgene wat men het zo vaak verwijt, een eenvoudige rekensom, een simpel verband van oorzaak en gevolg.

Het dialectisch materialisme, dat geen dualisme erkent tussen idealisme en materialisme, weet, dat alle voorwaarden, alle omstandigheden, alle tegenstellingen van stof, kracht en geest in zijn denkenprocessen moeten worden verwerkt. Dat maakt een zodanige taak niet eenvoudig.

Het maakt anderzijds van een zodanige proletarische filosofie de bekroning, de overkoepeling, de samenvatting, de doorstraling van alle andere wetenschappen, en bewijst dat niet alleen economisch-maatschappelijk het socialisme een hogere, aan het kapitalisme superieure orde betekent, doch dat in hem en door hem ook het geestelijk leven een ongekende schrede opwaarts doot.

Maar in dit opzicht mogen aan dit artikel geen bijzondere eisen worden gesteld. Dit zou niet in overeenstemming zijn met de opzet. Onze laatste woorden zijn dan ook alleen bedoeld als poging om het marxisme te doen zien als wat het zijn moet, de lichtende top bereikt ook op de geestelijke bevrijdingstocht der mensheid, top, waarvoor wij terug kunnen blikken zowel in materiële als geestelijke verten uit het verleden en - wat belangrijker is - verder kunnen zien in de wijde wereld der toekomst.

De nieuwe komende marxistische beweging is de enige hoop, het enig waardevolle voor de mensheid, omdat de laatste alleen door haar de huidige barbarij te boven kan komen.

DE ONTWIKKELING VAN DE KLASSENSTRIJD.

Het marxisme is niet uit de lucht komen vallen. Marx is niet te zien als een verlichte, proletarische Uebermensch, die plotseling, geheel zelfstandig en geheel "klaar" het zijn,

het maatschappelijk zijn en de klasseverhoudingen ontdekte en daarmee arbeidersklasse en mensheid de weg wees uit het tranendal van verleden en heden, naar de lichtende, volmaakte toekomstige maatschappelijke orde, het Communisme.

Inderdaad, de geschiedenis van de mensheid is een geschiedenis van klassenstrijd en iedere geschiedenis-phase bracht behalve de eigen strijd, ook de eigen motivering, de eigen filosofie, de eigen rechtsgronden, enz. voor die strijd. Marx' werk wordt er daarom niet minder groots om. Met marxisme wordt daardoor niet ontdaan van zijn grote betekenis. Het historisch materialisme is evenzeer toch als proletarische dialectische filosofie de hoogste top van het wetenschappelijk denken.

Wij willen maar zeggen, dat de klassenstrijd van de arbeiders zowel als de theoretische grondslagen, gegroeid als zij zijn uit de maatschappelijke verhoudingen, daaraan met alle wortels verbonden zijn. Het kan dus niet anders dan dat vormen van strijd en socialistische wetenschap beiden, zich vaak aan het verouderde te ontworstelen hadden, en dus een groeiproces te zien geven. Ontworstelen, dat betekent op zichzelf weer strijd, ontwikkeling in tegenstellingen. Wanneer het marxisme eerst in de loop van de jaren tot opklaring op verschillende vage punten wist te komen, b.v. t.a.v. de staat ja, zelfs vroeger welhaast afgewezen punten aanvaardde, zoals met de Algemene Werkstaking het geval was, dan getuigt dit dus allerminst tegen haar en vóór die stromingen in de arbeidersbeweging die ook aanhang hadden of hebben en die een "ideale" klaarheid en duidelijkheid suggereerden, maar die in feite niets anders deden dan steunen op burgerlijke en idealistische gedachten en verwachtingen.

Behalve met die geleidelijke opklaring hebben we rekening te houden met de ontwikkeling van het kapitalisme zelf, b.v. de groei van kleinbedrijf naar grootbedrijf, de daarmee in verband staande ontwikkeling van het proletariaat van een kleine, zwakke groep ontferden tot een miljoenenklasse van industrieel-samengedrongenen en uitgebuiten, en b.v. de bloeiperiode van het industriële kapitalisme gebaseerd op de koloniale uitbuiting waaruit voortvloeide een door de arbeiders overschatten van de waarde van de parlementaire politiek en hervormingsarbeid; overschatting, die wij samenvatten onder de naam reformisme. Al zulke factoren hadden en hebben een beslissende invloed op de daden, de organisatievormen en het denken van de arbeidersklasse.

Zo heeft, wij wezen er reeds op, het maatschappelijk leven zelfs te zien gegeven, dat door de marxisten aanvankelijk afgewezen en door andere richtingen (b.v. het anarchisme) aanbevolen strijdvormen in de proletarische klassenstrijd, zoals de massastaking, onder gewijzigde maatschappelijke verhoudingen door de marxistische vlaggen van de arbeidersklasse als de belangrijkste komende vormen van strijd werden tegemoet gezien, aanvaard en betracht.

MARX en BAKOUNIN.

De strijd van Marx en Bakounin om en in de eerste arbeidersinternationale (de Communistenbond niet mee gerekend) eindigend met de uitbanning van de Bakouninisten, is het eerste fragment, dat wij onder de aandacht van onze lezers willen brengen. Reeds het jaar van die beslissende scheiding, 1872, is kenmerkend voor het wezen van het conflict.

1872. Het Duitse Rijk was in de Frans-Duitse

oorlog van 1870-'71 pas een feit geworden en bevestigde de zegetocht van het industriële kapitalisme over Europa. De organisatie van de arbeidersklasse en haar denken stonden tot dan zeer sterk onder de invloed van de burgerlijke revoluties en hun sociale na-uitbarstingen. Het klein-bedrijf was de overheersende productievorm geweest. Het proletariaat was zwak evenals zijn organisatie. Vakbeweging en politiek stonden in de kinderschoenen. Het socialistisch weten, het marxisme evenzeer.

De Communistenbond had weliswaar in 1848 het door Marx samengestelde Communistisch Manifest gepubliceerd, maar dit historische document is dan ook te zien als een uiting van het eerste ontwaken van de werkelijke arbeidersbeweging en het proletarisch denken en het is daarbij niet toevallig, dat het werd aanvaard op een Londens Congres. De vroegtijdige Engelse industrialisatie heeft op Marx en Engels een belangrijke invloed uitgeoefend. Gaan wij na, waar vóór 1848 een zelfstandige, zij het dan zwakke actie voor politieke en economische eisen van het proletariaat te constateren was, dan vinden wij die ook in het kapitalistisch verstand ontwikkelde Engeland en met name in zijn Chartistenbeweging van 1837 tot ongeveer 1851. Over Algemeen Kiesrecht en Algemene Werkstaking wordt in die actie het eerst vernomen. De beweging, hoe groots voor die tijd ook, verloopt. Ook het moderne kapitalisme stond daar nog in zijn kinderschoenen. Grootbedrijven waren nog sporadisch. Een zich één voelen van uitgebreide arbeidersmassa's was nog niet mogelijk. Maar in veel opzichten was de Engelse Chartistenbeweging het voorspel van de komende arbeidersbeweging.

Keren wij dus terug naar 1872 als de industria-

lisatie niet in Engeland verdere voortgang heeft gemaakt, maar zich over Europa voortplant.

Nog was de internationale arbeidersbeweging een conglomeraat van stromingen, vakorganisaties en partijen, waarin bovendien de nationale verhoudingen een zeer grote invloed vaak ten kwade, uitoefenden. Vergeten wij niet, dat de kapitalistische statenvorming in versneld tempo plaats vond en vanzelfsprekend een sterke invloed ook op de arbeidersklasse uitoefende. De in 1866 op haar eerste Congres te Genève opgerichte Internationale Arbeidersassociatie kende dan ook aanvankelijk geen nauwkeurig omschreven programma. Proudhonisten en Coöperatoren, Lassaleanen en Engelse trade-unionisten, Blanquisten en Marxisten maakten er deel van uit. Maar Marx en Engels hebben al het mogelijke gedaan het historisch materialisme tot de heersende inzichten te verheffen, de socialistische - met inbegrip van de parlementair-politiek tot de leidende te verheffen. En passant zij opgemerkt, dat zij, noch hun geestelijke orfgenenamen, in de Arbeidersassociatie en in de na haar opheffing op den duur tot stand gekomen Tweede Internationale daarin ten volle zijn geslaagd.

Het marxisme, dat, uitgaande van de dialectische ontwikkeling, de kapitalistische productiewijze als een maatschappelijke productie zag, het kapitaal als de georganiseerde macht van de heersende klasse ter uitbuiting van de arbeiders tegemoet wilde treden, de staat als de georganiseerde uitbuitersstaat herkende en de kapitalistische ontwikkeling zag gaan in de richting van een steeds verdere organisatie en vermaatschappelijking van de voortbrenging, ging van de noodzakelijkheid uit ook de arbeidersklasse tot hechte organisatie te brengen. Het kende de noodzakelijkheid ervan, zowel voor de strijd voor bete-

re arbeidsvoorwaarden (vakbeweging), als om de algemene politieke ontvoogdingsstrijd, de strijd om de nieuwe, volgende maatschappelijke orde - het Communisme - te kunnen voeren.

Het marxisme heeft zich te dien einde tegen veel stromingen teweer moeten stellen. Wij noemen daarvan naast het anarchisme, waarover direct meer, het Blanquisme, nagalm van de nog zeer zwakke proletarische krachten uit de Franse burgerlijke revolutie, dat moende de Burgerlijke staat met desnoods een kleine samenzweerderebende ten val te kunnen brengen; en de Lassaleanen met hun theorieën van de ijzeren loonwet waarmee iedere dagelijkse strijd om verbetering van arbeidsvoorwaarden door middel van vakbeweging van onwaarde scheen te worden.

Het heeft in al deze posities naast de gedachte van internationale klassenstrijd rekening gehouden, onvermijdelijk rekening moeten houden met wat in de bloeiperiode van het kapitalisme tot verwerkelijking ging komen. Wij wijzen daarbij op de vorming van vakbonden voor de economische strijd der arbeiders van iederen dag en daarnaast op de geleidelijke uitbouw van het burgerlijk beginsel der politieke parlementaire democratie. Beide vraagstukken hielden in die periode ook grote algemene arbeidersbelangen in zich besloten, wij bedoelen t.o.v. de strijd voor het socialisme. Verheffing van het levenspeil van de arbeidersklasse, door eigen strijd veroverd, was in tweeërlei opzicht winst voor de socialistische beweging. Allereerst kon deze strijd ook bijdragen tot strijdbaarheid voor het groter doel en voerde ze tot versterking van het saamhorigheidsgevoel, klasse-inzicht en organisatie.

Vervolgens waren het levenspeil en de arbeidsvoorwaarden, in het bijzonder de arbeidstij-

den zo enorm slecht, dat verbetering daarvan absoluut noodzakelijk was, om bij de arbeiders ook maar enige belangstelling voor diepergaande problemen te kunnen wekken.

De uitbouw van de burgerlijke parlementaire democratie was ten eerste de progressieve strijd van de burgerklasse tegen de restanten van absolutisme en feodalisme. Een politieke beweging als die van de arbeidersklasse kon zich daartegenover niet negatief gedragen. Maar het lag voorts in de aard van de kapitalistische ontwikkeling, dat, nu eenmaal het absolutisme ten val kwam, zich groeperingen (partijen) vormden, die hun eigen, vaak onderscheiden kapitalistische belangen (koloniaal kapitaal, industrieel kapitaal, kleinburgerij, boeren, grootgrondbezit, handels- en scheepvaartkapitaal) tot gelding trachtte te doen komen. En wat was anders te verwachten, dan dat bij de noodzakelijkheid, dat de overheid zich (vaak uit algemeen hygienische en gezondheidsmotieven) bezig moest houden met sociale wetgeving met betrekking tot de arbeidersklasse, ook de arbeiders aan het parlementair-politieke leven gingen deelnemen en het arbeiders-kiesrecht, dus het algemeen kiesrecht gingen vorderen.

Genoeg daarover. Over de latere overschatting van dit alles komen wij op den duur te spreken.

Het marxisme heeft dus in de wereld van de arbeidersbeweging in die periode een hardnokkige geestelijke strijd moeten voeren met het anarchisme, dat voor dat tijdvak zeker mag worden aangeduid met Bakouninisme.

Bakounin, de man, die in zich verenigde, de reactie van het Proudhonisme op de verwisseling van het Franse absolutisme door de staatkundige heerschappij der rijke bourgeoisie, zowel als de reactie van de tot dusver toevroegde strijd der Russen tegen het absolutisme, de man, die derhalve in zijn kleinburgerlijke idealen van absolute vrijheid, doodlijk had toedroeg aan alle overhoersing, gezag en dwang, keerde zich tegen iedere straffe organisatie, ook van de arbeidersklasse en in het bijzonder tegen iedere staatsorde, kapitalistisch of socialistisch, en daarmee ook tegen iedere staatkundige politiek.

Spontane opstand, verzet, algemene werkstaking en vernietiging van de orde, waarin de voorwaarden waarop zich naar zijn mening slechts de algemene vrijheid en het vrije maatschappelijke contract, de nieuwe samenleving konden vormen en ontplooiën.

Het spreekt vanzelf, dat deze idealistische opvattingen, deze aan het kleinburgerdom ontsproten principes, in botsing moesten komen met de dialectisch-proletarische maatschappij- en levensbeschouwing.

Het conflict in de eerste Arbeidersinternationale eindigde met de verwerping van het anarchisme en met de uitbanning van zijn aanhangers op het Haagse Congres in 1872. Het marxisme had het historisch en wetenschappelijk gelijk aan zijn zijde. De argumentatie ging echter hier en daar wel eens mank.

Hoofdzaak is, dat dus in dit tijdvak het marxisme tegenover het anarchisme front maakte tegen het anti-politieke (parlementair-politieke) standpunt, tegen de gedachte van de spontane opstand en de massale, algemene werkstaking en

tegen de uit vrijheidsoverwegingen ontstane afkeer van hechte organisaties van arbeiders.

De Internationale Arbeidersassociatie, waartoe wij ons ditmaal bepalen, is tenslotte te gronde gegaan aan het feit, dat in de bloeiperiode van het kapitalisme en bij de pas gevormde of sterker geconsolideerde nationale staten paste een politiek gebaseerd op nationale verhoudingen, die nog veelal verschillend waren. De parlementaire politiek, o.a. de kiesrechtstrijd, drong naar nationale oriëntering. De Tweede Internationale baseerde zich dan ook feitelijk later op de autonomie der nationale arbeiderspartijen, hetgeen op haar beurt en haar tijd tot het bankroet van 1914-'18 leidde.

Maar vóórdat zich de ondergang van de Arbeidersassociatie voltrok, heeft het marxisme in die organisatie definitief moeten afrekenen met het revolutionaire doende, maar in wezen kleinburgerlijk zijnde anarchisme, het Bakounisme van die dagen.

Dat die strijd, tegenover versterkt klasseinzicht, tegenover principiële versterking, verzwakking veroorzaakte t.o.v. getalsterkte, een zodanige verzwakking, dat onder de hierboven geschetste historische voorwaarden de Associatie haar bestaan zeker niet kon handhaven, mag te betreuren zijn, zij heeft in de internationale arbeidersbeweging eens en voorgoed afge-rekend met restanten van kleinburgerlijk "revolutionair" denken.

Dit is de grote winst van de strijd tussen Marx en Bakounin, al zijn wij ervan overtuigd, dat ook in de argumentaties der anarchisten b.v. t.a.v. de parlementair-politieke strijd ongetwijfeld waarheden schuilen. Een winst, die door de knapste koppen der anarchisten ten dole

wordt erkend. In dit verband is zeer lezenswaardig hetgeen de sociaal-anarchiste Clara Meijer-Wigman, deze bijzonder begaafde vrouw, over de grote betekenis van het historisch materialisme schreef. (zie: "Mens en Maatschappij") En in dit opzicht is ook treffend één van haar uitspraken in "De Vrije Socialist" van 18 Februari 1922: "Het historisch anarchisme heeft dikwijls tientallen van jaren lang bij de oude halfversleten "waarheden" geleefd".

Het opruimen van die halfversleten "waarheden", het ordening brengen in het proletarisch denken, het vervangen van phrases door klasseinzicht, wil tot machtsvorming en organisatiebegrip, het den arbeiders leren kennen van de werkelijk kapitalistische verhoudingen en krachten, was het eerst nodige.

Zo stellen wij dus vast, dat niet alleen de vraag hoe en naar welke inzichten de proletarische klassenstrijd georganiseerd dient te worden, door de maatschappelijke verhoudingen wordt opgeworpen, maar dat in aanvang van de arbeidersbeweging zelfs de vraag beantwoord diende te worden, of de sociale revolutie überhaupt organisatie wel nodig had.

BESCHOUWINGEN OVER DE SITUATIE:

D E B A L A N S.

I. De sociale orde.

In onze beschouwingen over de situatie, die wij in de maanden Januari, Februari, Maart en April van dit jaar publiceerden, hebben wij ge-

tracht, de structurele veranderingen in de kapitalistische productiewijze duidelijk te maken. Hierbij kwamen wij tot de conclusie, dat de zgn. oorlogseconomie niet als een uitzonderingsverschijnsel kan worden aangezien. Zij maakt veel-oor deel, uit van een ontwikkeling, die wij de algemene crisis van het kapitalistische systeem noemen en waarvan het verkoop door de oorlog niet alleen niet werd onderbroken, maar verhaast en gointensiveerd.

Roepen wij ons de meest belangrijke symptomen nog eens in ons geheugen terug! Wij constateerden een steeds betere beheersing van het maatschappelijk leven door centraal geleide organisaties van het monopolie-kapitalisme. De beschikking over productiemiddelen en arbeid bereikte haar totnut toe hoogste graad van ontwikkeling in de vorm van de organisatie van de productie, van de distributie en in het bijzonder van de exploitatie van alle beschikbare werkkrachten door de staat.

Wij kunnen hier van een nadere motivering afzien en onze lezers verwijzen naar de vier reeds genoemde nummers van ons tijdschrift, alsmede onze brochure "De Perspectieven van het Imperialisme" van December 1943. Voor onze verdere beschouwingen nemen wij de resultaten van onze vroegere onderzoekingen als uitgangspunt. Deze resultaten kunnen als volgt worden samengevat:

De concentratie van alle maatschappelijke macht evenzeer resultaat als ook oorzaak van de enorme ontwikkeling van de productieve krachten en van de algemene crisis van het kapitalisme, is het meest essentiële verschijnsel van deze periode. Deze concentratie voltrok zich niet alleen binnen de grenzen van de staten. Zij komt ook internationaal tot uitdrukking in de onderwerping van de gehele wereld onder het commando van de

overwinnaars van de tweede wereldoorlog. Het resultaat van deze oorlog is de ondergang van het Duitse en het Japanse imperialisme en de voorlopige verdeling van de wereld in twee belangensferen, in twee blokken: Het Westerse blok onder Anglo-Amerikaanse leiding en het Oosterse blok onder de leiding van Rusland. Deze verdeling is slechts voorlopig. Zij berust op compromissen, die een regeling van slechts korte duur tot stand konden brengen. Onvermijdelijk na dert het conflict tussen de twee zagevierende blokken. Zijn eerste voortekenen zijn reeds duidelijk zichtbaar (Turkije, het Balkanvraagstuk, Polen, het Verre Oosten).

Alle productie-energie van het onder Amerikaans-Britse leiding staande blok dient de voorbereiding van deze strijd, die om het Zijn of het Niet-zijn van het imperialisme zal worden gevoerd.

De onontkoerbare wetmatigheid van deze ontwikkeling, berustende op de structurele veranderingen in de productiewijze, ontziet geen gebied van het openbare leven en geen land. Wij hebben het hoogtepunt van deze ontwikkeling nog niet bereikt. In de overwinnende landen zelf, Rus in de U.S.A. en Groot-Brittannië en in neutrale landen zoals Zwitserland of misschien ook Zweden vertonen zich pas zekere tendenties van deze ontwikkeling. In politieke opzicht komt dit tot uitdrukking in de opheffing van de burgerlijk-democratische vrijheden, in de overgang naar het fascisme, dat wij in de vorm van het neo-fascisme als het overheersende stelsel voor de tijd na de oorlog moeten verwachten.

Economisch volgt de wereld de sporen van het vernietigde vooroorlogse fascisme: onderwerping van de gehele productie en consumptie onder de bewchikkingsmacht van de in en door de staat

gecentraliseerde uitbuiting. Dit geschiedt direct of indirect. Direct in de vorm van staatsbedrijven (reformisten en stalinisten beschouwen dit als "socialisme"). Indirect in de vorm van productie- en marktcontrole, van afleveringsplicht en dergelijke.

De "vrije arbeid", het "normale loon" behoren tot het verleden als de overheersende vorm van een compensatie voor de verkoop van werkkraft. Een maatschappij, die kanonnen inplaats van boter produceert, barakken en kazernes inplaats van woningen, uniformen inplaats van menswaardige kleding, biedt geen plaats voor de "vrije" arbeid en den "vrijen" arbeider. Zij kan aan de arbeid, die zelfs op het gebied van de levensmiddelenproductie uiteindelijk slechts de voorbereiding van nieuwe vernietiging dient, alleen een levensminimum bieden en moet een belangrijk gedeelte van de steeds meer inkrimpende levensmiddelenproductie besteden voor het onderhoud van de parasieten, van het enorme apparaat van de bureaucratie, van de formaties van de burgeroorlog en - niet in de laatste plaats - van de kleine laag van uitbuiters en hun aanhang.

Wij konden verder constateren, dat in de nieuwe ontwikkeling van de kapitalistische productiewijze het geld als maat van de waarden en als maatstaf van de prijzen zijn betekenis begint te verliezen, gedeeltelijk zelfs reeds verloren heeft. Ook in dit verband vestigen wij de aandacht van onze lezers op het Maartnummer van ons tijdschrift, waarin wij het historisch begrip van het geld en de invloeden van de structurele veranderingen op de positie van het geld hebben uiteengezet. Wij kwamen destijds tot de conclusie dat het geld sterft, terwijl het kapitaal leeft.

Ook de verhouding tussen kapitaal en winst moest onder de invloed van de structurele ver-

anderingen geraken. In een economie, die in stijgende mate, in sommige gebieden reeds in doorslaggevende mate vernietigingsinstrumenten produceert, moet de vroeger normale kringloop van productie en reproductie chronisch worden gestoord. De realiseerbaarheid van de geproduceerde meerwaarde door middel van de prijs in de geldvorm van de winst heeft de markt tot voorwaarde, het functioneren van de reproductie. De voortdurende storing van deze kringloop het meest belangrijke symptoom van de algemene crisis van het kapitalisme, moet ertoe leiden, dat uit de zgn. publieke middelen (belastingen en gedwongen leningen) bij wijze van credit het kapitaal beschikbaar gesteld wordt, dat voor de voortzetting van de productie, voor haar uitbreiding en technische verbetering onontbeerlijk is. Want de bewapeningsproducten maken elk normaal terugvloeien van het belegde kapitaal, elke normale circulatie onmogelijk. De credieten, die in elke productieperiode opnieuw voor de voortzetting van van de bedrijven moeten worden toegestaan, kunnen slechts tot een zeer klein gedeelte de betaling der werkkraft dienen. Zij dienen echter in de eerste plaats de reproductie van de productiemiddelen en voor een niet onbelangrijk gedeelte het onderhoud van de parasieten, dwz. van de commandanten van de productiemiddelen en van de arbeid en van hun bureaucraten- en terreurapparaat.

Dit is de balans in haar belangrijkste punten, die wij op grond van de ontwikkeling totnutoo konden opmaken. Zij is de sluitingsbalans van de voorbije en de openingsbalans van de voor ons liggende ontwikkeling.

We komen nu tot de verdere vraag; die de directe gevolgen van deze ontwikkeling voor de mensen betreft. Welke gevolgen moeten zich voor

de grote massa voordoen? Ondergaat de moderne klassenmaatschappij een verandering? Of blijft de maatschappij onveranderd, totdat haar grondslagen zelf de principiële wijziging zullen ondergaan?

De concentratie en accumulatie van het kapitaal hebben in de omvang en in het tempo, die zij in de jongste ontwikkelingsfase hebben verkregen, tevens een verandering in de klassenorganisatie van de maatschappij veroorzaakt. Het is zeker juist, dat ook heden nog de kapitalistische klassenorde bepaald wordt door de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid, dus tussen de kapitalisten en het proletariaat. En het is ook waar, dat tussen het kapitaal en de arbeid de grote massa van kleinburgers staat, die in haar levenspositie het proletariaat na-dert, maar in haar denkbeelden nog meestal met de heersende klasse verbonden is. Deze klassenorganisatie ontwikkelt zich naar vereenvoudiging, dwz. ondanks de steeds grotere gecompliceerdheid van het productieapparaat, ondanks het groeiproces van het bureaucratisch apparaat worden de klassenverhoudingen eenvoudiger, de afhankelijkheid van allen, die werken, van het kapitaal duidelijker, ondubbelzinniger. Deze ontwikkeling is geenszins pas in de algemene crisis van het kapitalisme begonnen. Ze vergezeld de gehele geschiedenis van het kapitalisme. Maar ze is tijdens de laatste periode veel verder gegaan en in de jongste fase verloopt zij op stormachtige manier.

In de eerste plaats moeten wij ten aanzien van de arbeidersklasse vaststellen, dat in de crisis van het stelsel een belangrijk gedeelte tot voortdurende werkloosheid gedoemd is. Dat betekent niet, dat deze zgn. werklozen niet werken. Het tegendeel, is het geval. De arbeiders "zonder

werk" moeten vaak nog veel harder werken, dan de anderen en worden meestal veel slechter betaald. Wij denken hierbij vooral aan de arbeidsplicht van werklozen, aan de verschillende vormen van werkverschaffing en van de arbeidsdienst. Maar voorts denken wij ook aan de vele miljoenen, die uit hun eigenlijk beroep gestoten zijn en krachtens de verordeningen van de centrale administratie bij de bewapeningsindustrie in de ruimste zin van het woord ingeschakeld en hiervoor vaak gedeporteerd worden. Al deze arbeiders, die of reeds lang werkloos zijn of waren, of die door de stillegging van de zgn. vredesindustrie werkloos werden, beschouwden en beschouwen hun tegenwoordige bezigheid als maar van tijdelijke aard. Slechts een minderheid van deze arbeiderscategorie wordt voor het werk gebruikt, dat zij geleerd en vroeger gedaan heeft. De meesten in de bewapeningstewerk gestelden zijn met het oog op hun tegenwoordige bezigheid als ongeschoolde arbeiders te beschouwen. De zetter, die aan de wegenbouw werkt, de bakker, die in de munitiefabriek, en de naaister, die als conductrice werken moeten, zij allen zijn werkenden "werklozen", ook al mag dit woord ook nog zo tegenstrijdig zijn. Een belangrijk gedeelte van dit werk wordt praktisch zonder loonregeling afgedwongen in de vorm van dwangarbeid, arbeidsdienst en dergelijke.

De militarisering van het arbeidsproces, waarmee wij hier te maken hebben, heeft het maatschappelijk karakter van de arbeid in een totnutoe onbekende graad ontwikkeld. Zulk een militarisering heeft nml. een vergevorderd mechaniserings- en rationaliseringsproces tot voorwaarde. In ieder bedrijf wordt de omvang van dié arbeid, die slechts door specialisten kan worden uitgevoerd, zo ver mogelijk beperkt.

De meeste functies hebben een mechanisch karakter; bijzondere vakbekwaamheid is er niet of in slechts geringe mate vereist. In de hoogst gerationaliseerde industrieën wordt er tegenwoordig met machines gewerkt, die de meest gecompliceerde manipulaties kunnen uitvoeren. Voor het normale werken met deze machines is bijna geen vóbropleiding nodig. Technische ervaring en kennis zijn alleen vereist voor de controle en eventuele reparatie en vernieuwing. Vele miljoenen arbeiders staan zodoende aan de hefbomen en schakels van een gecompliceerd productieapparaat, waarbij van hen haast geen vakbekwaamheid wordt vereist.

In het kader van de algemene crisis heeft zich echter ten aanzien van de arbeidstechniek nog een tweede, quasi tegenovergestelde ontwikkeling voltrokken. Voor haar is de militarisering van het arbeidsproces een onmisbare voorwaarde. De bewapeningproductie eist nml. vele werkzaamheden, die in de meest primitieve lichamelijke vorm verricht worden. Hierbij denken wij aan de op militaire of semi-militaire manier doorgevoerde ontginning van land- en bosbouwgebied in het teken van de pogingen tot zgn. autarkie. Falloze arbeidebataljons hebben vóór en tijdens de oorlog met schoppen en andere primitieve werktuigen grondwerk van dit soort verricht en op even primitieve manier aan vestingswerken, loopgraven en dergelijke medegewerkt.

Er kan geen sprake van zijn, dat deze werkwijze en organisatievorm van de arbeid na de oorlog zal verdwijnen. De wederopbouw van de door de oorlog verwoeste gebieden zal o.m. in het teken van het massaal gebruik van werkkrachten staan, die op dezelfde primitieve manier als voorheen hun arbeid zullen moeten verrichten. Het staat buiten iedere twijfel, dat de naar het fascisti-

sche voorbeeld ook in de "democratische" landen bij het uitbreken van of tijdens de oorlog ingevoerde burger-dienstplicht een blijvend karakter draagt en na de oorlog niet meer zal verdwijnen. De betekenis van deze dienstplicht, van het tewerk stellen van de mannelijke en vrouwelijke jeugd vooral in de landbouw en bij de wegenbouw en dergelijke, zal echter nog groter worden, naarmate na de oorlog de tijdelijke stopzetting van bepaalde voor de oorlogvoering direct nodige diensten en werkzaamheden het gevaar van massale werkloosheid zal doen herleven.

In deze primitieve productiewijze, ziet zich het kapitaal tot de scherpste militarisering gedwongen, omdat het niet in staat is aan het hier bijzonder grote aantal meer "ongemechaniseerd" werkende personen een normaal "loon" uit te keren. De schoppen van de arbeidsdienst zijn werkelijk een zeer karakteristiek symbool.

Het belangrijkste verschijnsel is dus de militarisering van het arbeidsproces. De productie verkrijgt een permanent oorlogskarakter, de vakkundig kwalitatieve vredesarbeid wordt meer en meer opzij geschoven door de militaire arbeidsdienst. Onvermijdelijk brengt de uitbreiding van de gemilitariseerde sector van de maatschappelijke arbeid mede, dat ook op het nog niet gemilitariseerde werk het stempel van maatschappelijke dwangarbeid gedrukt wordt, omdat per slot van rekening iedere productie, dus ook die van levensmiddelen slechts de handhaving van het imperialisme en zomede de rechtsstreekse oorlogsvorbereiding dient.

Deze ontwikkeling moet een sterke invloed uitoefenen op de positie van het proletariaat, maar vooral ook op de verhoudingen binnen de proletarische klasse zelf.

In de eerste plaats moet het levenspeil van de arbeidersklasse vlug en sterk dalen. De strijd om het dagelijks leven zal in de meeste Europese landen reeds nu en in het verdere verloop ook in alle andere landen werkelijk gaan om het dagelijkse stukje brood, om de bon voor een beetje eten, een primitieve woongelegenheden en oven bescheiden kleding. In het kader van deze ontwikkeling, waarin het kapitalisme de vakkundig opgeleide arbeider van het vroeger bekende soort tracht uit te schakelen, zal ook de schoolopleiding, het lager en middelbaar onderwijs, overeenkomstig inkrimpen. Hiervoor hebben wij reeds talrijke bewijzen. De fascistische landen zijn ook hierin de pioniers van de latere ontwikkeling geweest. Besparing van het wetenschappelijk onderwijs, daartegenover meer sport, vereenvoudiging van de examens en dergelijke. Een verder en niet minder belangrijk gevolg is de nivellering van de vroegere vakkundige scheiding, of tenminste de vermindering van de hieruit voortkomende tegenstellingen binnen de arbeidersklasse. Waarvoor heeft de metaalbewerker, die misschien reeds morgen met de schop, samen met een machinezetter en met een landarbeider grondwerk moet verrichten, een aparte organisatie van metaalbewerkers nodig? Hij heeft gemeenschappelijke belangen vooral met al die arbeiders, die door het commando van de monopolistische beschikkingsmacht tot hetzelfde soort werk worden gedwongen. Hij verenigt zich met hen op de plaats van het bedrijf, in het bedrijf zelf en ter verdediging van de gemeenschappelijke belangen.

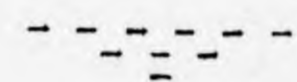
Het belangenconflict tussen werkende en werkloze arbeiders wordt in deze periode eveneens meer en meer van ondergeschikte betekenis, om tenslotte helemaal te verdwijnen. Want onder de monopolistische beschikkingsmacht wordt ook

de laatste werkloze tewerk gesteld. De compensatie, die hij ontvangt, wordt geleidelijk tot de maatstaf voor dié uitkering, die ook de zgn. niet-werkloze aangeboden wordt.

De veranderingen in de kapitalistische productiewijze hebben dus, zoals wij gezien hebben, tot overeenkomstige structurele veranderingen binnen de arbeidersklasse geleid. De verschuivingen en verplaatsingen in het arbeidsproces hadden tot gevolg een diep ingrijpende verandering van de verhoudingen in de proletarische klasse zelf. Het kan niet verrassen, dat de arbeidersklasse zich tegenover de vroegere organisatievormen van de klassenstrijd vergaand onverschillig gedraagt. Haar positieve houding gaat niet verder, dan dat zij b.v. geen verzet biedt, als de vroegere functionarissen de oude partijen en vakbonden weer oprichten. De arbeiders laten zich zelfs weer registreren, misschien onder gewoonte, of omdat zij het één of andere sociale voordeel hiervan verwachten. Voorts beschouwen zij deze organisaties als sociale verzekering. Van een spontane activiteit van de arbeidersklasse voor de oude organisaties kan er geen sprake zijn. De militante energieën van de arbeidersklasse gaan in een heel andere richting. Wie er mee gerekend heeft, dat de arbeiders hun oude organisaties b.v. tegen het fascisme zouden verdedigen, moest een diepe teleurstelling beleven. Hij heeft zich vergist, maar hij vergist zich nog veel meer, wanneer uit de onverschilligheid van de arbeidersklasse tegenover de oude partijen en organisaties op algemene onverschilligheid van de arbeidersklasse concludeert. Hij zal verrast zijn, welke energieën de arbeiders zullen vertonen in dié strijd, die zij zelfstandig organiseren en voeren. De plaats, waarop deze energieën zich moeten ontladen, is het bedrijf, hun stoot gaat in de richting van de machtsver-

overing door de producenten, hij treft de grondslag van de kapitalistische productie.

De sociale omvorming, die het proletariaat in zijn interne verhoudingen tengevolge van de structurele verandering in de productiewijze ondergaat, treft even sterk ook de andere maatschappelijke lagen. Hierover spreken wij de volgende keer.

II. Het verzet.

In de voorafgaande nummers van ons maandschrift hebben we ons bezig gehouden met de strijd der arbeidersklasse in de gecentraliseerde maatschappij van het monopoliekapitaal. De perspectieven van deze strijd wijzen op een principiële nieuwe richting, waarin zich de arbeidersstrijd gaat ontwikkelen. De arbeidersklasse moet de reformistische methode, de poging, om zich een plaats in de burgerlijk-kapitalistische maatschappij te veroveren, opgeven. Er is geen menswaardig bestaan in de wereld van het kapitaal meer mogelijk.

De hoerschappij van het kapitaal had reeds gruime tijd op verschillende gebieden de vorm van een monopolie aangenomen, maar wij zijn nu in een stadium gekomen, waarin het kapitaal heerst door monopolies op alle gebieden van het maatschappelijk leven. Een hele reeks van centraal geleide beheers-organisaties is gedeeltelijk gegroeid of opnieuw in het leven geroepen. Zo b.v. centraal-bureaux voor metalen, hout enz. - dus voor grondstoffen -, bureaux voor toewijzing van machines, gereedschappen en derg. akkerbouwcentrales, centrale voedselvoorzieningsorganisatie, enz.. Bij deze voorbeelden, die

... de
... ..

aantonen, dat grondstoffen, productiemiddelen en levensmiddelen onder centraal beheer gesteld worden (en wij kunnen er aan toevoegen: beheerst zullen worden, omdat onder kapitalistische verhoudingen beheren tegelijk beheersen betekent) moet ook een centrale organisatie als het N.A.F. genoemd worden. Het N.A.F. is het centraal bureau, dat over de in het land aanwezige arbeidskracht beschikt, deze naast de grondstoffen en de productiemiddelen zo bijzonder belangrijke factor in de kapitalistische productie. Maar de monopolistische beheersing beperkt zich niet tot de productie of wat daartoe nodig is, - het gehele complex van maatschappelijke verschijnselen, dat men onder het begrip economie samenvat, wordt centraal georganiseerd en beheerst. Zo o.a. ook de markt en de prijsvorming. Wij denken hierbij aan de werkzaamheid van het bureau van de prijsbeheersing, aan de verplichting om aan veilingen, zuivelfabrieken en dergl. tegen vaste prijzen te leveren. Als er dan ook van de prijsbeheersing onder de Duitse bezetting niet veel terecht gekomen en bestond haar functie voornamelijk daarin, de verzorging van de zwarte, dat is ongeoorloofde markt te bestrijden, ze kan zonder twijfel tot de centrale organisatie uitgroeien, waardoor de prijzen kunnen worden vastgezet, zodat van een vrije markt en een vrije prijsvorming geen sprake meer kan zijn. Dus niet alleen de productie wordt monopolistisch beheerst, ook daar, waar het product vanuit de bedrijven zijn plaats zoekt in de maatschappij, op de markt, richt het kapitaal zijn monopolistische machtsorganisaties op en bepaalt hoe en onder welke voorwaarden de koper in het bezit van het product kan komen. Hierbij blijft het niet, op ieder terrein van het maatschappelijk leven wordt hetzelfde principe van beheersing toegepast, zelfs op dat van de liefdadigheid. Dat het experiment van de "Winterhulp" is doodgebloed, lag, zoals ieder weet,

alleen daaraan, dat "Winterhulp" tegelijk propaganda voor de N.S.B. en Duitsland betekende, en hiervoor voelde men in het algemeen geen liefde, maar haat.

Dit principe heeft reeds meerdere namen gekregen. In Duitsland noemde men het totalitaire economie, in andere landen weer plan-economie, of geleide economie, verschillend voornamelijk al naar men van mening verschilde over de vormen, waarin het politieke leven en de staat moesten zijn georganiseerd. Maar hoe dan ook, deze monopolistische vorm van de beheersing van het leven in de maatschappij heeft zich in de hele kapitalistische wereld baan gebroken. In verschillende graden van ontwikkeling natuurlijk; men zal zelfs nog landen kunnen aanwijzen, waar alleen maar tendenties van dit verschijnsel waar te nemen zijn, of waar dit principe maar op beperkte terreinen is doorgevoerd. Daarentegen hebben wij in deze dagen reeds het einde van deze ontwikkeling in een groot land niet alleen kunnen zien, maar ook ondervinden. De ondergang van Duitsland is ook tegelijk de ondergang van de totalitaire economie in dit land en daarin hebben wij als bezet gebied meegedeeld. Meegedeeld in de honger en de ellende, die het noodzakelijk gevolg van deze economie zijn, en meegedeeld in de bloedoffers, die de daaruit voortvloeiende politiek van de totalitaire staat heeft geoest.

Het spreekt haast vanzelf, dat voor het doorvoeren van deze centrale beheersing van het maatschappelijk leven, het monopolie over de politieke macht een eerste vereiste is. Van hieruit worden de wetten uitgevaardigd volgens welke de verschillende centrale bureaux moeten werken en waaraan ze hun wettelijke machtsbevoegdheid

ontlenen. Van hieruit ook gaat het initiatief uit voor het bepalen van de algemene lijn van ontwikkeling, van het uitwerken der plannen, waarnaar het geheel moet werken. En als er velen waren, die gemeend hebben, dat dit alles een oorlogsverschijnsel is en met het einde der oorlog wel weer zal verdwijnen, dan zullen zij door de op dit moment bekend wordende plannen voor de wederopbouw uit de droom worden geholpen. "Nederland zal hierbij" - zo zei de radio-spreker in het Nederlands vanuit New-York op 1 Mei 1945 - "een belangrijke rol spelen. Wij in Europa als steunpunt in de richting naar Duitsland en in Nederlands-Indië tegenover Japan." Steunpunten dus van het Amerikaanse monopoliekapitaal.

De plannen voor de wederopbouw krijgen daardoor hun gezicht. Dat men voor Nederlands-Indië van plan is de door de staat geleide economie in te voeren, heeft de minister van koloniën, Van Mook reeds openlijk uiteengezet. Dat dit ook het geval zal zijn in Europa, daaraan twijfelt haast niemand meer. Zo ontstaat een kapitalistische maatschappij, die in haar structuur en haar organisatorische opbouw wezenlijk verschilt van die maatschappij, waarin het reformisme is gegroeid. Alles, waarvoor de arbeiders zich toen inzetten, geleid door de wil, om de verhoudingen in de kapitalistische maatschappij dusdanig te veranderen, dat het voor een arbeider mogelijk was erin te leven, het heeft zijn betekenis verloren. Collectieve arbeidsovereenkomsten met loonbepalingen en arbeidstijdregelingen missen hun doel, als door centrale planbureaux eenzijdig lonen en prijzen worden vastgezet, als het geldloon minder van betekenis is, want een flink gedeelte van zijn werkelijke loon ontvangt de arbeider door de rantsoenen, die hem door wéér andere centrale bureaux worden toegewezen. En

ook de waarde van het loon in de vorm van geld is afhankelijk van de werkzaamheid en de uitwerkingen hiervan der prijsbeheersingsbureaux.

Arbeidsvoorwaarden, die niet meer het karakter van vrije loonarbeid dragen, maar die in wezen worden afgedwongen door wettelijk afgekondigde arbeidsdionstplicht, van verplicht werk als men om steun vraagt, met alle mogelijke vormen van uitvoering hiervan, ze lenen zich niet voor hervormingen. Strijd ertegen betekent strijd tegen het kapitaalsmonopolie zelf, d.w.z. tegen de monopolistische of fascistische staat. Het is van begin af een strijd om de macht. Toch kan de arbeidersklasse geen afstand doen van de strijd om het dagelijks brood, ze moet strijden voor elk stuk brood, voor bewegingsvrijheid en rechten, voor zoveel mogelijk vrije tijd en aandeel in datgene, wat het leven ons kan bieden. Als ze er niet voor vecht en zich niet teweer stelt tegen de voortdurende aanvallen van het kapitaal op het levenspeil der arbeiders, dan daalt ze af tot de klasse van arbeidsslaven, die, vastgeklonken in de ketenen van de kapitaalsheerschappij, tezamen met de heersende klasse tenonder gaat. Een voorproefje hiervan heeft de Duitse arbeidersklasse moeten beleven.

Maar deze strijd sluit van begin af elke gedachte aan overeenkomsten tussen arbeiders en arbeidersorganisaties enerzijds en monopolie-kapitalistische organisaties anderzijds uit. Arbeidersklasse en monopolie-kapitalistische organisaties zijn geen maatschappelijke krachten, die elkaar respecteren en overeenkomsten, contracten met elkaar kunnen afsluiten. Zij zijn doodsvijanden. Het monopolie-kapitaal zal alles doen om te verhinderen, dat de arbeiders zich aanéén sluiten tot zelfstandige organisaties, dat ze een macht worden, die eigen doelen na-

streeft. Het kapitaal vraagt van de arbeiders volledige onderwerping, het eist gehoorzamen aan de verordeningen en bevelen van centrale bureaux, het kan alleen werkdieren als willoos materiaal gebruiken.

Toch zal de strijd der arbeiders er zijn. In ongeregelde, spontane bewegingen verschaft de onwil zich lucht. En deze bewegingen hebben in de toekomst veel meer dan vroeger een algemeen karakter, omdat de oorzaken, die tot de bewegingen leiden, van algemene aard zijn: wettelijke verordeningen, over loon en arbeidstijd, arbeidsdienstplicht, rantsoeneringsbepalingen enz., uitgaande van regerings- en centrale bureaux, vormen de voorwaarden, waaronder de arbeiders moeten leven.

Hiertegen nu zal zich in de toekomst de strijd der arbeiders richten. Toch, zolang deze strijd de vorm van ongeregelde bewegingen aanneemt, van "wilde", ongeoorloofde stakingen en soortgelijke demonstraties, kan van een klasse-beweging niet worden gesproken; dan beschikken de centrale organisaties van het kapitaal over voldoende macht om zulke bewegingen de kop in te drukken. De strijd wordt dan gevoerd op een terrein, waar de arbeiders geïsoleerd staan; zij gelden dan in de ogen der overige leden van de maatschappij als de rustverstoorders, die tot de orde moeten worden geroepen, als het moet met de sterke arm. De beweging wordt onderdrukt en de arbeiders zijn weer aan het commando van de centrale bureaux onderworpen. Over de eisen der arbeiders, die zich voornamelijk tegen wettelijke verordeningen betreffende arbeids- en levensvoorwaarden richten, praat men dan niet meer, misschien dat men deze of gene vakverenigingsbestuurder toestaat, binnenskamers over

te redekavelen. Uit deze hopeloze situatie is alleen dan een uitweg, als deze spontane uitbarstingen der arbeiders tot een bewust gevoerde klassenstrijd worden;

als de strijdende arbeiders gezamenlijk, zelfstandig, georganiseerd optreden, als ze hun tegenstanders kennen en zich van de consequenties van hun optreden en hun doel bewust zijn; met één woord: als ze als klassebewuste arbeiders optreden met een organisatie en doelstellingen, die aan de eisen van de strijd tegen het monopoliekapitaal beantwoorden. En dit groeit niet van zelf, er moet voor gestreden worden, gestreden met de volle inzet van alle beschikbare krachten. Hier ligt de taak van de revolutionaire communistische partij, waarover wij in een bijzondere beschouwing onze meningen zullen uitspreken.

- - - - -
- - - - -

Van WERKDIEREN tot VRIJE MENSEN.

Onder luidruchtige propaganda voor een verbreding van de democratie, dat is een bredere en diepere invloed van de volksmassa's op de gang van het maatschappelijk leven, voltrekt zich in werkelijkheid een voortdurend verdere verschrompeling van de democratie, doordat alle beheer vanuit centrale knooppunten wordt voltrokken. De invloed van de volksmassa's wordt juist geringer dan ze ooit geweest is, al mogen de mensen ook nog zo dikwijls hun stembiljet in de verkiezingsbus stoppen. Het is daarom geen wonder, dat nu de arbeidersdemocratie gaat opkomen. Dat is een nieuwe maatschappelijke wilsvorming, om de bedrijfspersonelen steeds

meer hun directe invloed op de gang van het maatschappelijk leven te doen gevoelen. Er ontstaat zodoende een nieuwe democratie vanuit de arbeidersklasse, geheel nieuwe vormen van democratie, die met stemmen voor het parlement niets te maken hebben. De in arbeidersraden samengevatte bedrijfspersonen worden de dragers van de nieuwe democratie.

Het doorvoeren van zulk een arbeidersdemocratie is noodzakelijk, omdat we niet langer de speelbal mogen zijn van de bezittende klasse, die ons met haar winstmaker van het ene ongeluk in het andere stort. Maar ook vanuit een geheel ander gezichtspunt is het noodzakelijk. Namelijk, voor de verheffing van het hele culturele peil der bevolking, voor het groeien van werkdieren tot zelfstandig oordelende, met verantwoordelijkheid geladen, vrije mensen. Verantwoordelijkheid is het belangrijkste element in fiere karakters, het is de afbraak van de Ikkucht, om de medemens van de kring, waarin we werken, niet te hinderen, maar ze van dienst te zijn. Deze kringen, waarin we werken en leven, zijn van de meest verschillende aard, hetzij het gezin, het bedrijf, een partij, een vakvereniging, een kerkgenootschap, enz. enz. . Verantwoordelijkheid is een kenmerk van alle mensen, behalve van de krankzinnigen. Maar de grenzen van die verantwoordelijkheid lopen sterk uiteen. De één heeft alleen belangstelling voor het welzijn van zijn gezin en zodoende vindt zijn verantwoordelijkheid hier ook zijn grenzen. Een ander voelt zich bovendien in zijn doen en laten verantwoordelijk tegenover zijn makkers in het bedrijf. Zijn verantwoordelijkheid omsluit een breder gebied. Weer anderen richten zich naar het heil van de grote gemeenschap, naar het werkelijk algemeen belang. En dat is natuurlijk het belang van hen, die de gemeenschap uitbuiten.

De verantwoordelijkheid, de eigenschap, dat men niet alleen voor zichzelf leeft, maar ook voor anderen, is dus één van die uitingen, die we tezamen gemeenschapsgevoel noemen. Zoals de verantwoordelijkheid niet bij alle mensen even breed en diep ontwikkeld is, zo heeft dus ook het gemeenschapsgevoel verschillende diepgang en verschillende omvang. Door de arbeidersdemocratie, die het werkelijke algemene belang, waarbij tegelijk het individuele belang tot z'n recht komt, tot uitgangspunt heemt, groeit het verantwoordelijkheidsgevoel in breedte en diepte, groeit dus het gemeenschapsgevoel. Daardoor ontstaat een nieuw type van mensen. Nieuwe mensen met nieuwe karakters. En het is de strijd, die de nieuwe mensen vormt.

Iedere tijd brengt zijn type mensen voort. Dat is dan te zeggen, dat niet de tijd ze voortbrengt, maar de levensomstandigheden, waaronder de mensen in die tijd leven. Zo waren de boeren en handwerkers in vroeger jaren gekenmerkt door een krachtige persoonlijkheid, een zekerheid in oordelen en besluiten, een govestigde overtuiging van wat goed en slecht was en een krachtig gevoel van verantwoordelijkheid tegenover de naaste omgeving en de stad of het dorp. Dat sproot voort uit de verhoudingen, waaronder ze leefden. Enerzijds waren ze bij de arbeid op zichzelf aangewezen, doordat ieder op eigen, afgesloten bedrijf werkte en ze dus zelf over de gang van hun arbeid beslisten. Anderzijds waren ze in het maatschappelijk leven onderling sterk gebonden door wederkerig hulpbetoon bij ziekte en ongeval, bij geboorte en dood.

Met de doorvoering van de loonarbeid veranderde dit echter grondig. De bestaanszekerheid kwam op losse schroeven. De boeren werden van hun land verdreven, terwijl de arbeiders er steeds

mee moesten rekenen ontslagen te worden en van fabriekspoort naar fabriekspoort te moeten gaan, om om werk te bedelen. De angst voor het naakte bestaan werd de diepste achtergrond van hun leven en bracht slaafse onderworpenheid, waar in vroeger jaren, in andere verhoudingen, zelfbewust optreden was.

GEESTELIJKE
REMMING.

Dit proces van het onderdrukken van de geestelijke ontwikkeling der massa's zet zich tot op de huidige dag door. Dit geldt in de eerste plaats voor bedrijven, waar de deel-arbeid zeer sterk is doorgevoerd en iedereen altijd hetzelfde werkstuk maakt of dezelfde handgrepen aan de machines moet doen. Dit geldt b.v. ook voor een zeer groot deel van het kantoorpersoneel en de beampten. De grote kantoren zijn zeer ver gemechaniseerd en het personeel verricht niet veel meer dan geestdodende arbeid aan tel-, reken- en boekhoudmachines. De beampten hebben over het geheel een nauw omschreven taak, die ze aan de hand van allerlei voorschriften moeten verrichten. Bij al dit soort werk komt geen eigenlijk denken te pas. Wel moeten de arbeiders ook hierbij natuurlijk hun hersenen gebruiken, maar doordat steeds hetzelfde gedaan moet worden, wordt het werk tot gewoonte, waarvoor feitelijk denken overbodig geworden is. Het denken beweegt zich hier in heel nauwe banen.

Voor zeer vele arbeiders, waarschijnlijk wel de grote meerderheid, is het werk echter niet zo eenvoudig, zodat een behoorlijke vakkenkennis wordt vereist. Het werk is ingewikkelder en omvat een uitgebreide kennis van de hoedanigheden van vele grondstoffen en het gebruik van een uitgebreide gereedschapskist. Het mechanische, gedachteloze werken is hierbij uitgesloten en snel oordelen en besluiten in wisselende omstan-

digheden is onontbeerlijk. Maar desondanks beweegt de geestelijke werkzaamheid zich ook hier in heel nieuwe banen. Ook de meest ingewikkelde beroepsarbeid van vakarbeiders, tekenaars of ingenieurs berust voor het allergrootste deel op het toepassen van allerlei werkgewoonten, waarvoor echter een langere tijd nodig was, om ze aan te leren. Deze serie werk- en denkgewoonten heeft geen nut voor kwesties, buiten dit werk. Ook hier beweegt het denken zich tenslotte binnen de nauwe grenzen van het beroep. Vandaar, dat we dikwijls heel bekwame specialisten op allerlei gebied ontmoeten, die uitstekend hun hersenen gebruiken kunnen, zolang ze zich op hun speciale terrein bewegen, maar de daverendste onzin verkopen, zodra zij zich maar even daarbuiten wagen.

Dit is de grote rem van de menselijke geest, die aan het huidige arbeidsproces is verbonden. Als maatschappelijke wezens kunnen we er echter niet mee volstaan, dat onze geestelijke vermogens niet verder dan het beroep reiken. We moeten ze verwijden en verdiepen tot het wel en wee van de hele maatschappij, dus ook van het maatschappelijk arbeidsproces. Het kapitalistisch bedrijfsbehoer verzet zich daar echter tegen. Daar hebben niet wij te beslissen over de gang van het bedrijf als geheel, maar anderen. Wij hebben er niets mee te maken, welke plaats ons bedrijf in het geheel inneemt, welke rol het daarin vervult. Wij hebben er niet mee te maken, of er goedkope, maar waardeloze rommel wordt vervaardigd. Het gaat ons niet aan, of de producten, die we maakten, ook nuttig werden aangewend. Kortom: wij hebben geen verantwoording voor de gang van zaken in het bedrijf. Zodoende wordt de groei van de menselijke geest tot omtrent onderdrukt. Zodoende kan ook de groei van het verantwoordelijkheidsgevoel

tegenover de gemeenschap, één van de krachtigste kenmerken der persoonlijkheid, in ieder geval langs de weg van onze arbeid onder kapitalistisch bedrijfsbeheer, zich niet doorzetten.

Het kapitalistisch arbeidsproces is dus al zeer ongeschikt, om zelfbewuste, op eigen oordeel vertrouwend, verantwoordelijke mensen te vormen. In het kapitalistisch arbeidsproces zijn ze zelfs onbruikbaar, omdat we alleen hebben te doen, wat van hoger hand wordt opgedragen. Maar al deze ongunstige invloeden zien we nog duidelijker, als we niet alleen het bedrijf, maar de maatschappij als geheel beschouwen. Dan blijkt het kapitalisme de energieën der massa's nog sterker te remmen, de ontwikkeling ervan te verhinderen.

Eén van de belangrijkste maatschappelijke verschijnselen van de tegenwoordige tijd en van de toekomst is de overal voortschrijdende organisatie. Het is de samenbundeling van krachten, om ze als één geheel te laten werken. In het bedrijfsleven is dat de groei van klein- tot grootbedrijf; tot trust, tot concern, dus tot monopolie. Geweldige knooppunten van productie zijn hier georganiseerd. De beheerders van deze productie-centra beschikken over een enorme macht. Voor een goed deel bepalen ze de gang van het politieke leven, brengen ministeries aan de macht of laten ze verdwijnen, ze beheersen de grote pers en de verdere organen van de "openbare mening".

De staat is een ander organisatie-centrum. In de loop van de jaren werd het staatsgezag voortdurend sterker en uitgebreider. De staat gaat het persoonlijke leven geheel binnen vastgestelde banen leiden, reglementeert en registreert ons naar alle richtingen, zodat we bij

alles wat we doen op de paragrafen van de wet stuiten. De staat gaat ons leven beheersen van de wieg tot het graf.

Wat betekent dit alles voor ieder mens afzonderlijk? Dat hij tegenover het maatschappelijk leven machteloos staat. Ieder op zichzelf voelt zich onbeduidend, machteloos. Hij kan zelf niet handelen, want er wordt voor hem gehandeld. Er wordt besloten bij ons, zonder ons en over ons. Het hele gebeuren gaat over ons heen als een onafwendbaar iets. Daarom kan de arbeider ook geen verantwoordelijkheid voelen tegenover deze maatschappij. Hij is niet verantwoordelijk voor de gang van zaken. Hij heeft niets te willen. Ieder eigen willen stuit af op een muur van organisatie, die overal om hem heen is opgebouwd.

Bovendien is de maatschappij voor hem ondoorzichtig, onbegrijpelijk. Plotseling optredende crisissen en oorlogen teisteren de wereld, waarvan de oorzaken dikwijls wel vaag gevoeld, maar zelden bewust doordacht worden. In ieder geval schijnen ze buiten de directe wil van de mensen om te ontstaan. Daardoor voelt hij zich bij alle beoordelingen van maatschappelijke verschijnselen onzeker. Hij voelt zich op glad ijs, zodat van een zelfbewust, doordacht oordeel geen sprake kan zijn. Wel weet hij, dat de boel lang niet zo gaat, als hij wel zou wensen, maar er ontstaan geen vaste opvattingen over het nut of het nadeel van vele maatschappelijke instellingen. Do zekerheid van wat goed en verkeerd is, ontbreekt daarom ook. Zodoende ontstaan ook geen feitelijke idealen, een bron van kracht, waaruit hij zou kunnen leven. Er is nog niets, wat hij eigenlijk wil en waarvoor hij zou kunnen strijden. Als geheel ontstaat zo het beeld van "de grote massa", of "de neutrale massa", voor wie het hetzelfde is, of zij door de kat of door de kater gebeten

wordt. De uitdrukking "de grote massa" wijst al op de gelijkvormigheid, die we terugvinden in de woorden massaproduct en massafabricage, waarbij het ene stuk precies op het andere lijkt.

DE NEUTRALE MASSA. Deze "neutrale massa" is niet behept met een aangeboren menselijke onbekwaamheid of aangeboren minderwaardigheid, maar zij is een maatschappelijk product. De bron is voor een deel de muur van "organisatie", die tegenover ons staat. Wij organiseren niet zelf, maar we worden georganiseerd. Organisatie betekent hier, dat anderen besluiten en wij alleen hebben op te volgen, of te doen, wat anderen voor ons uitdachten. De bron is voor een ander deel de onbegrijpelijkheid van de maatschappij, die de zekerheid van oordelen verzwakt en tegenwoordig de vaste opvattingen van goed en kwaad aan het wankelen brengt. Uit dit alles komt het tekort aan echt gemeenschapsgevoel. Er komt uit voort het gevoel van machteloosheid en eigen onbeduidendheid in het grote geheel, het ontbreken van een fier persoonlijkheidsgevoel, het weten persoonlijk iets te betekenen in het grote maatschappelijke proces.

Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat "de neutrale massa" uit een stelletje nullen is opgebouwd, uit zwakkelingen. Want al deze onzekerheid en dit gevoel van kleinheid geldt alleen tegenover het grote maatschappelijke gebeuren. In het dagelijks leven, in de omgang van mens tot mens is het tekort aan persoonlijkheidsgevoel en van verantwoordelijkheid niet aanwezig. In de "neutrale massa" vinden we fijnvoelende naturen, die een hulp en steun van hun omgeving zijn. Daarom doet zich het gevoel van onbeduidendheid hier dan ook niet gelden. Maar de kring,

waarover we hierboven reeds spraken, is te eng begrensd en heeft zich nog niet tot de hele maatschappij uitgebreid, doordat zich nog geen nieuwe, vaste waarde-oordelen hebben gevestigd over het nut of het onnut van de huidige maatschappelijke instellingen. Hun willen, handelen en denken moeten ze zodoende wel richten op het oude, op waarheden uit vervlogen tijden.

De "neutrale massa" kan de blik nog niet vooruit richten. Daardoor brengt ze het als levenshouding niet veel verder dan zinnelijke jazz-muziek, smakeloze liefdes-films, voetbal- en boks-wedstrijden, wielrennen en dergelijke sensaties, die geen geestelijke inspanning vereisen. Voorzeker deze massa aan cultuur doet, aapt ze de kleine burgerij in kleding en woning-inrichting na en leest populair-wetenschappelijke wetenswaardigheden, die hun tot het begrip van hun eigen maatschappij geen stap nader brengt en die daarom vrijwel waardeloos is. Zo leeft de "neutrale massa" voor vroege ná de arbeid, die ze in de arbeid en in het maatschappelijk samenleven nog niet vinden kan.

HEET AFSTERVEN VAN DE MASSA-MENS.

Als we zien, hoe de "neutrale massa" ontstaat, dan springt duidelijk naar voren, dat het kapitalisme een werkelijke ontwikkeling van het mensdom in de weg staat. De strijd tegen het kapitalisme gaat er niet alleen om, dat we te lang moeten werken, te weinig verdienen, dat een betrekkelijk kleine klasse van parasieten zich van de maatschappelijke rijkdommen meester maakt, dat de grondslag van ons bestaan te onzeker wordt. De strijd tegen het kapitalisme gaat in de voornaamste plaats daarom, dat het de belangrijkste van alle productiekrachten, de menselijke geest, niet wil

en ook niet kan gebruiken. De productiviteit zou enorm stijgen, als de mogelijkheid gegeven was, dat wij als arbeiders ons met de gang van zaken konden bemoeien, omdat pas daarmee de grondslag wordt gelegd voor werkelijke activiteit en voor de groei van verantwoordelijkheid en daarmee de groei van de bewustheid en de persoonlijkheid.

De bemoeienis met het bedrijfsleven kan echter geen persoonlijke kwestie zijn. Ieder afzonderlijk kan niets. Alleen collectief kunnen de maatschappelijke functies beheerd worden. Economische en politieke wilsworming kan zich tegenwoordig alleen collectief voltrekken. Daarom gaat het erom, dat de massa's niet georganiseerd worden, maar dat ze zichzelf organiseren. Geen organisatie óver de arbeiders, maar van de massa's. Dan pas komt de ruimte vrij, waarin we onze activiteit kunnen ontladen en richting kunnen geven aan ons leven. Dan pas wordt de verantwoordelijkheid geboren, die in een breed gemeenschapsgevoel uitmondt. De gemeenschap wordt dan ons richtsnoer. Ze beheerst ons denken en ons doen, ze richt dus ons emotioneel leven. De "massamens", dat symbool van politieke onbenulligheid, omdat alles bij hem onzeker en wankelbaar was, is verdwenen en heeft plaats gemaakt voor den vrijen mens, die zelfstandig heeft leren oordelen en zedoende zelfbewust aan zijn maatschappelijke taak kan gaan. Hij voelt zich nu niet meer machteloos en onbeduidend, maar weet zich een deel van het geheel, drager van het geheel, verantwoordelijk voor zijn werken. Hij weet, wat hij wil. In zichzelf vindt hij de gemeenschap terug.

De strijd voor het zelfstandig optreden der bedrijfspersonelen door de arbeidersraden, de strijd om de arbeidersdemocratie, gaat in z'n

doeleinden dus ver boven de strijd voor de noden van de dag uit. We strijden voor verbetering van loon en van werktijden, voor het vrij vergaderen in het bedrijf, voor controle op het aannemen en ontslaan van arbeiders, voor het recht van critiek op de directies, voor het vrije woord, voor het verantwoordelijk produceren en voor nog zeer vele andere dingen, die zich in de loop van de praktische strijd zullen voordoen.

We strijden als zelfstandig verenigde bedrijfspersonelen in arbeidersraden, omdat ons geen andere mogelijkheden meer over zijn, omdat iedere andere kracht te klein is is gebleken. In onze strijd verdwijnt nu de "massamens" naarmate we in grotere massa's, georganiseerd in de radenvorm, ons eigen leven gaan richten. In de bedrijfsvergaderingen en de arbeidersraden leren we niet denken, oordelen en besluiten, leren we ons gevoelsleven een nieuwe inhoud geven, wat het kapitalisme ons onthoudt. Hier leren we de wereld bewust zien, om bewust in te grijpen. Hier leren we allereerst verantwoordelijkheid voor de strijd, dat is voor de strijdgemeenschap, dat is voor onze klasse. Naarmate we door de strijd invloed op het maatschappelijk leven krijgen, neemt de verantwoordelijkheid voor de strijd de vorm aan van de verantwoordelijkheid voor het maatschappelijk leven. Hier stropen we de huid van het kapitalistisch werkdier af, dat gehoorzaam moest zijn als een hond en niet verder behoefde te denken dan een hond. Hier worden we tot vrije mensen met een sterk persoonlijkheidsgevoel, dat nu echter een uitdrukking van het nieuwe gemeenschapsgevoel is.

Kunst en Maatschappij.

Er bestaan talrijke marxisten, die de geldigheid van de marxistische methode voor de economie, voor de geschiedenis en de politiek zonder beperking erkennen, die echter voor het gebied der kunst deze methode als ontoereikend verwerpen. En van geen tak van het menselijke kunnen hebben ontwikkeling, groei, bloei en verval zo'n raadselachtig voorkomen, schijnen zij zo onafhankelijk van het individu en zijn capaciteiten als juist bij de kunst.

Het is niet te loochenen: zonder Phidias waren zijn kunstwerken nooit geschapen. Had Michelangelo niet geleefd dan hadden noch zijn Pieta, noch zijn Mozes, noch de schilderijen in de Sixtijnse kapel bestaan. Was Raffaël niet geboren of was hij als kind gestorven, dan had niemand zijn Sixtijnse Madonna aanschouwd. Zonder Rembrandt was zijn Nachtwacht nooit ontstaan en zonder Beethoven had zijn Negende Symphonie nooit geklonken.

De burgerlijk-idealistische opvatting, die, uitgaande van het individu, van diens bewustzijn, prestaties en toevallige eigenschappen de maatschappelijke verschijnselen en de afloop der historische gebeurtenissen tracht te verklaren, viert hier hoogtij; de marxistische opvatting echter, die ook bij de kunst op de afhankelijkheid van de economische verhoudingen wijst, schijnt hier geheel ontoereikend.

Vraagt men echter een aanhanger van de burgerlijke opvatting hoe het komt, dat slechts bepaalde volkeren een periode van grote kunst hebben gehad en waarom deze kunst weer zo spoedig in verval raakte, dan weten zij daarvoor geen verklaring te geven.

Om misverstand te voorkomen moet opgemerkt

worden, dat het marxisme de rol van het individu in de geschiedenis niet loochent. Marx zegt in tegenstelling tot de economisten: "De mensen maken hun geschiedenis zelf." Maar hij bewijst tegelijk, dat de mensen de geschiedenis niet willekeurig en souverein tot stand brengen, maar dat hun bewustzijn, hun wil en hun gedrag door het maatschappelijk zijn en in 't bijzonder door de productieverhoudingen bepaald worden.

Onderzoekt men de beeldende kunsten in samenhang met de maatschappelijke verhoudingen, dan vindt men, dat de tijdperken van hoogste artistieke bloei samen vallen met de perioden van hoogste economische ontwikkeling. De zeehandelssteden Athene en Corinthe waren de centra van de volmaakte Griekse kunst in de tijd, dat deze steden de grootste economische en politieke macht bezaten. In de middeleeuwen bereikte de kunst in Boven-Italië een hoogtepunt, toen Florence en Venetië, Milaan en Genua, de grootste handelssteden van die tijd met Rome, het middelpunt van de feodale kerkelijke macht, medijverden om macht en rijkdom. In de eerste helft van de zestiende eeuw echter, toen Amerika was ontdekt en het zwaartepunt van de zeehandel zich van de Middellandse Zee naar de Atlantische Oceaan verplaatste, en daardoor Boven-Italië de hegemonie in de handel verloor, kwam er spoedig een eind aan de bloei van de Italiaanse kunst. Eerst 150 jaar later, in de gouden eeuw van de Nederlanden ontstond een nieuwe bloeiperiode in Vlaanderen en Holland, waar toen van alle Rijngebiedlanden de economie zich het verst had ontplooid. Met de achteruitgang van de stedelijke vrijheid in de 18e eeuw had ook een verval van de beeldende kunsten plaats. Maar tot in de tijd van de Franse revolutie bestonden nog aanzienlijke artistieke prestaties en werden ook

nog nieuwe kunststijlen ontwikkeld (Rococo en Empire).

Met de groei van het industriekapitaal ontstond echter een tijdperk, waarin bitter weinig op kunstgebied gepresteerd is, een tijdperk, waaraan ook heden nog geen eind gekomen is, ofschoon in de laatste decennia weer een geringe stijging van het peil te bespeuren valt. In Amsterdam kan men, evenals in andere steden de verschillende perioden duidelijk in het stadsbeeld onderscheiden. In het oude centrum tot aan de Singelgracht de schilderachtige grachten tot het eind van de 18e eeuw. Dan wat in de 19e eeuw gebouwd is: inplaats van vriendelijke woonhuizen een uitgestrekte gordel van stenen doorkisten met troosteloze ramen. En tenslotte de nieuwe buitenwijken uit de 20ste eeuw, die weliswaar een vriendelijker uiterlijk hebben, maar ook geen kunstwerken, doch confectiegoed zijn.

Dit volledige uiteenlopen van de ontwikkelingen onder het handelskapitalisme en het industriekapitalisme schijnt onverklaarbaar. De overeenkomst van de bloeiperioden der beeldende kunsten met de bloeiperioden van het handelskapitalisme en zijn rijkdommen is duidelijk zichtbaar; waarom werd deze ontwikkeling onder het industriekapitalisme met zijn veel grotere rijkdommen niet voortgezet? Door een nauwkeurig onderzoek wordt dit vraagstuk opgelost.

In de tijd van het handelskapitalisme, dat op de bodem van de feodalistische maatschappij gegroeid was, berustte de fabricering van gebruiksgoederen en gebouwen uitsluitend op handenarbeid, de ambachtslieden vormden de productieve klasse. Zij waren geen loonslaven doch verregaand "vrij"-werkenden. Zij waren eigenaars van de productiemiddelen (gereedschap en werkplaats)

Het arbeidsproduct en daardoor de volle opbrengst waren hun eigendom. Zij buiten weliswaar ook andere arbeidskracht uit: zij stelden leerlingen en gezellen aan het werk, maar deze mogelijkheid van uitbuiting was zeer beperkt. Strenges gildewetten voor het ambacht zorgden ervoor, dat iedere meester slechts een zeer beperkt aantal leerlingen en gezellen in zijn dienst mocht hebben. Het ambacht verschafte den meester een solide welstand, maar hij kon niet door grotere uitbuiting en massaproductie rijk worden. De enige mogelijkheid om de inkomsten op te voeren was betere, waardevoller producten voort te brengen. Daarom werd zeer veel tijd en moeite aan de opleiding van de leerjongens en knechts besteed. De gezellen bezochten meestal vreemde landen om door bij befaamde meesters te werken een goede opleiding te genieten. Iedere werkplaats was tegelijk een ambachtsschool voor het betreffende vak. Het peil der nijverheid kwam zodoende zeer hoog te staan. "Ongeschoolde" arbeiders bestonden hier niet. Zo vormden tienduizenden werkplaatsen de brede grondslag voor een productie, niet van goedkope massa-artikelen, maar van waardevolle, degelijke producten van ieder soort, opgevoerd tot artistieke vormen. Zo was ook aan hen, die met bijzondere vaardigheid kunstenaarscapaciteiten wisten te bereiken, de mogelijkheid gegeven om echte kunstwerken voort te brengen. Bijna ieder ambacht groeide zodoende tot kunstnijverheid aan: de bouwkunst, beeldhouwkunst, schilderkunst, glasschilderkunst, goudsmederij, houtsnij kunst, bronsgieterij, zinkgieterij, tapijtweverij, boekdrukkunst en boekschrijverij, en andere kunsten van die tijd.

Voor dergelijke waardevolle voortbrengselen bestonden toentertijd echter ook voldoende kopers.

In de handen van kerk en kerkvorsten, van monarchen en edelen, kooplieden en patriciërs stroomden de rijkdommen bijeen, die door hereditie der lijfeigenen en met de tienden der boeren werden bijeen gegaard en door de rijke handelswinsten werden verworven. Steeds grotere rijkdommen werden opgespaard. Maar de opeenhoping van de rijkdom in de middeleeuwen was essentieel verschillend van de accumulatie van kapitaal onder het industriekapitalisme en het monopoliekapitalisme. Het kapitaal is identiek met productiemiddelen, het bestaat in hoofdzaak uit machines en fabrieken en daarnaast uit geldkapitaal. Deze machines en fabrieken bestonden in de middeleeuwen nog niet. Het meest waardevolle productiemiddel in de middeleeuwen was het grondbezit, de gereedschappen van de ambachtlieden speelden in vergelijking daarmee geen rol. Het grondbezit kan men echter niet kunstmatig vergroten. Weliswaar voerden de feudale heren eindeloze oorlogen om grondbezit en zij trachtten ook door huwelijk of koop nieuwe gebieden te verwerven, maar van een accumulatie in de zin van een toename was geen sprake. Als de bezitters hun aangroeiende rijkdommen wilden opsparen en bewaren, dan konden zij dat niet in de vorm van kapitaal, van productiemiddelen doen, maar slechts met voorwerpen van waarde, met producten van ambacht en nijverheid. Ieder vorst had een meer of minder gevulde schatkist, de edelen en clericalen bezaten korenchuren, boeren en burgers bezaten voorraads-kasten met linnen en laken, de rijken hadden beschilderde meubels en houtsnijwerk, zij kochten waardevolle arbeidsproducten voor gebruik, als sierraad en voor hun verzameling. Zij bezaten naast goud en zilver kunstverzamelingen en -galerijen. De grootste stimulans voor de ont-

wikkeling der kunst was echter het bouwambacht als grondslag van de bouwkunst en in verband daarmee een hele reeks beeldende kunsten: schilderkunst, beeldhouwerij, glasschilderij, houtsnijderij, smeedkunst, gobelinweverij, enz.. Hoe rijker de maatschappij werd, des te meer werd er gebouwd, des te groter werden de bouwwerken en des te rijker werden zij uitgevoerd. Kerkgebouwen en kathedralen, paleizen voor vorsten, bisschoppen en edelen, herenhuizen voor patriciërs en kooplieden, prachtige raadhuizen voor de rijke steden, gildehuizen en lakenhallen, bruggen, poorten en vestingswerken werden gebouwd. De prachtige stadsbeelden, die nog heden bewondering van ons eisen waren de ten toon gestelde macht, rijkdom en prestaties van het burgerdom.

De kunstwerken waren echter niet alleen luxevoorwerpen voor het gebruik der rijken en dienden niet alleen voor geldbelegging, zij waren tegelijk een begeerd handelsproduct voor de kooplieden.

Zo werd de kunstnijverheid van alle kanten gestimuleerd, zowel van de zijden van de producenten, als van die van de gebruikers, door de behoefte aan luxe van de heersende klasse, dan wel door de accumulatie van de rijkdom der bezittenden, en door de handelsbelangen van het zich ontspoeiende handelskapitaal, in het bijzonder door de zeehandel. Op deze maatschappelijke bodem, die de kunst alleszins bevorderde ontstond de middeleeuwse en onder dergelijke voorwaarden ook de antieke kunst. Onder de invloed van deze productieverhoudingen stroomden vele begaafde mensen naar de desbetreffende beroepen en verwierpen door ijverig en geestdriftig streven de capaciteiten die voor artistieke prestaties nodig zijn.

Door de ontwikkeling van de industriële pro-

ductiewijze werd het ambacht vernietigd. De hedendaagse werkplaatsen verschillen essentieel van die van vroeger. Er wordt niet meer geproduceerd, maar een kleine ondernemer levert reparatie- of montagewerk, er worden machines gebruikt, en men stelt loonarbeiders tewerk. Samen met het productieve ambacht werd bij de verandering van nijverheid en industrie, ook het artistieke karakter van de vroegere productiewijze vernietigd. De machines zegvaardden over de mensenhand, in de plaats van de bekwaame ambachtsman trad de ongeleerde werkmans of de vakarbeider. Hun scholing bestaat ten hoogste uit een technische opleiding, iedere artistieke opleiding wordt hen onthouden. De werkende mens is niet meer de bezitter van de productiemiddelen, het arbeidsproduct is niet meer zijn eigendom, op uitvoering, vorm en doel van het door hem geproduceerde massa-product heeft hij geen invloed. Maar ook de behoefte aan kunstproducten is sterk gekrompen. De kerk en de feudale heersers zijn voor een groot deel van hun macht en hun rijkdom ontdaan. De bourgeoisie, die heden over de rijkdommen beschikt en reusachtige winsten uit de industrie haalt hoopt deze rijkdommen niet meer in waardevolle producten op, doch accumuleert kapitaal. De industrie- en concernkoningen bezitten geen schatkisten en - in het algemeen - geen schilderijenverzamelingen meer, zij hebben een bankrekening en pakketten met aandelen in de safe van de bank. Zij kopen geen kunstwerken doch effecten. Kunstwerken zijn dode bezittingen, die geen rente opleveren, doch integendeel massa's onderhoudskosten verslinden. Effecten geven rente en macht over fabrieken en arbeiders. Niet kunst maar winst is het parool. Er wordt sedert het begin van de vorige eeuw nog wel gebouwd, maar geen kathedralen en kunstvolle

raadhuizen, maar fabrieken, fabrieksschoorstenen en huurkazernes. Aan het hoofd van een bouwonderneming staat geen architect maar een ondernemer. Hij maakt geen schone ontwerpen, maar calculaties op grond van een aanbesteding. Het belangrijkste bouwprincipe is niet schoonheid, doch geringe kosten en in plaats van geschoolde steenhouwers vinden wij op de bouwterreinen hulparbeiders aan de betonmachines. Op deze maatschappelijke grondslag, kan kunst noch kunstenaars gedijen. De kunstenaars zijn economisch geproletariseerd, tekenschilders en schilders produceren voor het grootste gedeelte geen kunstwerken meer, zij maken tekeningen voor verpakkingen of schilderen schreeuwende reclame-plakaten voor de film van de week. Het gulden tijdperk van het middeleeuwse kunstambacht is veranderd in proletarische ellende en bohème.

Voor de ontwikkeling van iedere kunst en kunstenaar is het beslist noodzakelijk, dat de kunstenaar zelf in zijn taak geloofd en geestdriftig is over zijn werk. Slechts dan kan hij het hoogste presteren. Deze voorwaarde kan echter slechts in perioden van maatschappelijke en economische vooruitgang vervuld worden, als de hele maatschappij de vooruitgang innerlijk beleefd en in de toekomst gelooft. Als het hoogtepunt van de ontwikkeling bereikt en overschreden is, dan onttaardt de heersende klasse tot een parasitaire bevolkingsgroep en gaat onder in drinkgelagen en zedenverwildering. In een verrotte maatschappij dooft ook het geloof in de toekomst bij de massa en bij den kunstenaar en de artistieke prestaties beginnen te tanen.

Dichtkunst, litteratuur en muziek vertonen enigszins ander trekken van ontwikkeling dan de beeldende kunsten. Zij berusten niet zo sterk op de ontplooiing van de handenarbeid, zij zijn niet

de topprestaties van het ambacht. Zij leveren geen waarde-artikelen, die geschikt zijn om rijkdom te accumuleren of handel te drijven. De bloeiperiode van deze kunsten vallen in het algemeen met de hoogtepunten van de economische ontwikkeling samen. Litteratuur en dichtkunst gaan uit van de taal, het gezang is de oorsprong van de muziek, waardoor zij voor grotere lagen toegankelijk zijn. Litteratuur en dichtkunst worden hoofdzakelijk door de intellectuelen beoefend. Toch worden ook zij door de maatschappij bepaald. Er bestaan heldesagen en minneliederen, die de ridderpoëzie vormen, er bestaat geestelijke poëzie en de meesterzang der ambachtslieden, de burgerlijke dichtkunst en de revolutionnaire liederen van het proletariaat. Naast de kerkelijke muziek ontwikkelde zich een burgerlijke toonkunst. Deze feiten brengen het maatschappelijk karakter aan het licht. Op het gebied der dichtkunst wordt niet op het hoogtepunt van de ontwikkeling van een nieuwe zelfstandige klasse, maar juist in het begin daarvan een bloei bereikt. Zo was het met Dante, Petrarca en Boccaccio in Italië, met Shakespeare en Milton in Engeland, met de Franse dichters vóór de Franse revolutie en in het begin van de 19e eeuw met de Duitse dichters. De muziek, die in alle tijden beoefend is, neemt vooral in landen met rijke vorstenhoven en adellijke geslachten een hoge vlucht. Want daar zijn schitterende feesten, schouwburgen en opera's worden druk bezocht en ook amusementsmuziek is zeer in trek. Deze toestanden vonden wij in de middeleeuwen in Bourgondië, Engeland en Vlaanderen, in de Renaissance in Italië en nog later in Oostenrijk en Duitsland.

Maar niet slechts ontwikkeling, bloei en verval wortelen in de maatschappij, doch het gehele voorkomen van de kunst, zijn inhoud, doel, vorm,

stijl, techniek en rythme. En dat tot in de finesses van de verschillende kunstwerken. Wij kunnen dit, door het enge bestek van dit artikel, niet alles bewijzen, maar de afhankelijkheid van de bouwstijl wordt hier slechts met één bewijs gestaafd. Voor de massa-diensten door de kerk gearrangeerd, werden kerkgebouwen ontworpen, die uit de Romeinse markthallen voortgekomen onder de Romeinse en Gothische stijl steeds grootser en hoger uitgevoerd werden. De rijke burgers van het handelskapitalisme hadden echter geen hoge zalen, maar breed gebouwde woningen nodig. Daarvoor was de Gothische stijl ongeschikt. De Venetiaanse kooplieden lieten paleizen bouwen, waarvan de stijl behalve Gothische ook Arabische elementen bevatten. Maar ook dat was geen bevredigende oplossing. Daarom richtte men in de Renaissance zijn blik terug naar de antieke bouwstijl, die zich uit het Griekse woonhuis had ontwikkeld. En nu werden onder invloed van de rijke burgerij ook de kerkgebouwen in Renaissance-stijl gehouden. De meesters van de kerkelijke kunst schilderden of beeldhouwden heiligen, engelen, figuren uit hemel en hel, de meesters van de burgerlijke kunst maakten portretten van patriciërs, kooplieden, zij schilderden koeien en windmolens, landschappen en stadsgezichten. Tafelen uit het leven der onderdrukten vindt men niet.

De veranderingen in de behoeften, smaak, het arbeidstempo en het levensrythme onder invloed van de economische toestanden ondergaan vinden hun getrouwe weerspiegeling in de kunst. Welk een verandering van het welgedane leven en de arbeidswijze in de middeleeuwen via het versnelde arbeidstempo onder het industriekapitalisme naar ons modern verkeer en het gegragde werk aan de lopende band. Zo is ook het rythme in de muziek steeds sneller geworden. Eerst de statige kerkgezangen, dan het rustige rythme van de

klassieke muziek en tenslotte het haastige race-tempo van de jazz-band. De epische dichtwerken met hun uitvoerige verhaaltrant uit de middeleeuwen werden afgelost door de drama's met hun gesloten bouw en deze door de films van de hedendaagse tijd met hun ononderbroken handeling en verhaast einde. Op de zorgvuldig getekende romans van de burgerlijke cultuur volgden korte novellen en daarop de hedendaagse, oppervlakke, korte verhalen uit de tijdschriften. Muziek en literatuur stelden zich in vroeger dagen ten doel stichtelijk en verheffend te werken, daarna dienden zij als inspiratie-lectuur en moesten de mens tot inkeer brengen, tegenwoordig werken zij ontspannend, verstrooiend en herstellend.

De kunst van de klassemaatschappij spreidt wat betreft oorsprong, wezen, inhoud en doel een duidelijk klassen-karakter ten toon. De immense rijkdommen, die voor de ontplooiing van de kunst, voor de uitvoering der bouwwerken nodig waren, werden door uitbuiting van slaven in de oudheid en van lijfeigenen in de middeleeuwen bijeen gebracht. Tienduizenden slaven werkten meer dan veertig jaar aan de Cheopspyramide in Egypte. De bouw van tempels in Babylonië en Egypte, in Griekenland en Rome, het aanslepen van de geweldige rotsblokken, het oprichten van de hoge zuilen was harde slavenarbeid. In het tijdperk van Pericles, het gouden tijdperk der antieke kunst rekende men op iedere vrije Athener negen slaven. De geweldige bouwwerken werden opgetrokken, de kunstwerken werden voortgebracht om de heersende klasse van dienst te zijn, om diens macht te vergroten en te versterken, om zijn rijkdom en aanzien te vergroten, zijn personen te verheerlijken, zijn ideologie te propageren en de massa's ideologisch te onderwerpen en te beheer-

sen. Zo was de kunst altijd een middel, een wapen in de handen der heersende klasse om de klassenstrijd tegen de onderdrukten te kunnen voeren. Het duidelijkst blijkt dat uit de katholieke kunst.

Het katholicisme, wat betreft zijn aanspraken op macht en heerschappij, was de opvolger van de Romeinse Cæsaren, en het nam van de keizerlijke methodes die van de massa-suggestie over. Door de feesten in de geweldige kerkgebouwen, waar door verkwistende pracht alle middelen voor de suggestie en verdoving verenigd zijn: de reusachtige afmetingen, de hoge zuilen, het gekleurde schemerlicht, dat door de beschilderde ramen valt, het plechtige gezang, het orgel-geluid en de verdovende wierook-geur werd de massa op de knieën gedwongen en in strenge tucht gehouden. Op dergelijke wijze werkte de kunst in de tempels van de oude Egyptenaren, Grieken en Romeinen, in de paleizen, arena's en zwembaden van de oudheid en bij het machtsvertoon van de wereldlijke adel in de middeleeuwen. Waar deze kunst ook onderdrukte mensen voorstelt, daar beeldt hij statisten, en personen uit het geleide der vorsten uit, die doot de voorstelling van hun armoede en hun ellende hun "minderwaardigheid" demonstren en daardoor de superioriteit en de grootte van de heersende klasse des te krasser doen uitkomen.

Tot slot willen wij nog een vraag beantwoorden: "Bestaat er een proletarische kunst?" Het antwoord is ja en neen.

De onderdrukte klassen brengen de cultuur en rijkdom, waarop de kunst onvoorwaardelijk is gegrondvest voort. Maar een kunst op zichzelf kunnen zij niet scheppen. Er bestond geen kunst der slaven in de oudheid en geen kunst der lijfeigenen in de middeleeuwen. De onderdrukten pro-

duceren de goederen der wereld, maar hun bezit blijft tot de meest noodzakelijke producten beperkt. Zij hebben, noch de tijd, noch het voorbeeld, noch de mogelijkheid om ook voor zich de bloemen van het leven te plukken, en schoonheid te gehieten. Ook het moderne industrieproletariaat is te vèrgaande onderdrukt, te moe en te arm, zijn opvoeding is te minderwaardig om zelf een proletarische klassekunst voort te brengen en toch verschilt het moderne proletariaat ook op het gebied der kunst essentieel van de onderdrukten klassen der vroegere maatschappijen. Het verlangen van den slaaf ging er naar uit weer vrij te zijn, vrije burger van de slavenmaatschappij van zijn tijd te zijn. De lijfeigene uit de middeleeuwen wilde vrije boer in zijn feodale maatschappij worden. Beiden stelden zich een persoonlijk doel van een individuele vrijheid. De klassebewuste proletariër wil vrije ambachtsman onder het kapitalistische stelsel worden. Het moderne industrieproletariaat is de eerste uitgebuite en onderdrukte klasse, die zich een groot maatschappelijk doel, een grote taak heeft gesteld. Uit het rythme van de machine, die de arbeider heden nog als loonslaaf om de rijkdom van een ander moet bedienen, klinkt de symphonie van een nieuwe, betere wereld. De arbeiders weten, zij, de slaven van heden, zullende schepers en dragers van de maatschappij van morgen worden. Dit richt hun gedachten, hun wil en gedrag in dezelfde banen, zij putten er kracht en revolutionnaire geestdrift uit. Zij hebben verlangen naar het schone en behoefte aan kunst. Zij zingen revolutionnaire liederen en er ontwikkelt zich een revolutionnaire litteratuur. Kunstenaars uit het burgerlijke kamp, voor een gedeelte de besten van de tijd, die de verrotte burgerlijke maatschappij niet kunnen verheerlijken, voelen zich aangetrokken door de grote idee en

de toekomstidealen van het proletariaat en sluiten zich aan; de arbeider is hun held, zij beschrijven zijn leven en zijn ellende al kunnen zij het ook niet verheerlijken. Wij kennen Anatole France, Andersen Nexö, Herman Gorter, Henriëtte Roland Holst, Käthe Kollwitz en vele sociale schrijvers in de verschillende landen.

En toch, een bloeiperiode kan de proletarische kunst niet beleven, daarvoor zijn armoede, uitbuiting en ellende te groot. Eerst de komende maatschappij zal weer een grote kunst opbouwen. Als de arbeider, die produceert ook bepaalt wat en hoe er geproduceerd wordt, als de producten hem toebehoren en hij de verbruiker is, dan zal eerst voor de noodzakelijkste behoeften van allen geproduceerd worden en later zullen ook weer duurzame en mooie producten worden voort gebracht. Want het mooie voldoet de mens.

De techniek bevindt zich heden in een stadium waarin zulke producten voor allen toegankelijk kunnen worden gemaakt. De moderne productiemogelijkheden, het verkeer, de vermenigvuldigings- en drukprocédé's, radio en bioscoop kunnen dan de echte kunst in ieder dorp, in iedere woning brengen.

Dan zal zich een grote kunst ontwikkelen, maar dat is geen proletarische kunst meer. Het woord proletariër heeft dan zijn betekenis verloren. De gemeenschap van alle werkers kent geen proletariër meer. Zij, die alles voortbrengen zullen tegelijk ook alles bezitten. Voor het eerst in de geschiedenis ontwikkelt zich dan een kunst, die niet ten koste van de énen, de anderen dient, maar een kunst door de maatschappij voor allen. Een kunst voor de gehele mensheid.